

În același sens, parcurgerea mai atentă a bibliografiei ar fi ajutat-o să-și dea seama de faptul că stabilirea fazelor, etapelor și secvențelor cronologice ale culturii Cucuteni a avut în vedere nu numai simpla constatare a prezenței unor categorii ceramice sau grupe stilistice ci și frecvența lor de apariție, astfel încât subîmpărțirile fazelor A, A—B și B pot fi considerate cu toată siguranța ca momente ale unui proces cultural evolutiv, iar nu în totalitate aspecte regionale sincrone. Și în acest caz studiile publicate de Vl. Dumitrescu, A. Nițu și M. Petrescu-Dîmbovița sînt elocvente, ele constituind în același timp puncte de referință în literatura de specialitate românească, care a contribuit în mare măsură în ultimele decenii la îmbunătățirea și completarea sistemului propus de H. Schmidt.

Dar desigur că aceste câteva observații ale noastre nu împiedică asupra lucrării, care are serioase merite. Efortul depus de L.E. în sensul cunoașterii unei bibliografii și a unei problematice extrem de vaste este remarcabil, mai ales dacă avem în vedere și perioada scurtă în care le-a efectuat.

Notabile sînt în acest sens contribuțiile personale ale autoarei, care, dacă s-ar fi rezumat la prezentarea și discutarea unui singur aspect, acela al tehnologiei folosite pentru producerea ceramicii, ar fi putut realiza un volum mult mai echilibrat și mai egal în valoare.

Și nu în ultimul rînd dorim să subliniem atașamentul L.E. față de problema studiată și față de cultura în cauză, ceea ce îi va permite, credem, în viitor să-și aducă contribuția în mai mare măsură la aprofundarea cunoașterii unei epoci extrem de interesante.

D. N. POPOVICI

Hadrian Daicoviciu, *Portrete dacice (Dromichaïtes, Burebista, Deceneu, Decebal)*, seria de știință popularizată „Domnitori și voievozi” (nr. 24), Editura Militară, București, 1984. Cuprinde 171 p. de text, cu note (la sfîrșitul fiecărui capitol) și 8 planșe cu 20 fotografii și 3 hărți.

Cuvînt înainte, p. 5—8; *Dromichaïtes*, p. 9—29; *Burebista*, p. 30—88; *Deceneu*, p. 89—107; *Decebal*, p. 108—180; Cuprins, p. 181—182; Lista aparițiilor în seria „Domnitori și voievozi”, p. 182—183.

Deși dedicată unui cerc larg de cititori mai puțin avizați în problemele istoriei antice ale României, această penultimă carte a profesorului universitar Hadrian Daicoviciu lasă să se întrevadă încă odată personalitatea și acribia regretatului dascăl clujean.

După cum însuși autorul mărturisește în *Cuvînt înainte*: „O anumită epocă istorică poate fi privită prin prisma personalităților pe care le-a generat și care și-au pus apoi amprenta asupra ei. O încercare de acest gen nu înseamnă a reduce istoria la biografia personalităților; ea reprezintă o modalitate de reconstituire a trecutului, care se poate dovedi izbutită dacă istoricul nu uită nici o clipă că personalitățile trebuie situate cu consecvență în contextul epocii lor, că ele însele sînt un produs al istoriei făurite de mase... Cartea de față este o asemenea încercare”. Iată de ce Hadrian Daicoviciu se apleacă cu atîta mîgălă asupra prezentării vieților lui Dromichaïtes, Burebista, Deceneu și Decebal, considerîndu-i, pe bună dreptate, cele mai proeminente figuri ale antichității dacice. Și tocmai fiindcă Hadrian Daicoviciu analizează profund izvoarele literare din vechime, acestea vorbesc cel mai mult despre cei patru mari bărbați de stat daci.

În capitolul prim despre *Dromichaïtes*, profesorul clujean se ocupă de evenimentele care s-au petrecut aproximativ între anii 300—292 î.e.n. și care au avut ca bază conflictele dintre acest conducător localnic și diadohul Lisimah. Dacă numele căpeteniei gete n-a fost încă satisfăcător explicat de către specialiști, dacă nu se știe nimic despre originea, tinerețea, familia lui Dromichaïtes și nici despre faptele sale anterioare și ulterioare cîcenirii cu generalul macedonean, ajuns rege al Traciei, se știe însă că evenimentele amintite s-au petrecut în perioada începutului a celei de-a doua vîrste a fierului (Latène) și că realitățile social-politice ale timpului îl obligă cu justețe pe autor să-l considere pe Dromichaïtes „drept un șef de trib sau, mai degrabă, de uniune tribală, deși izvoarele antice îi atribuie consecvent titlul de rege”. Faptul că Lisimah a fost făcut prizonier și apoi i se

redă libertatea (cu cunoscuta și pilduitoarea scenă a banchetului, care se pare că este numai o fabulă cu circulație în rîndurile cronicarilor antici, adeseori înclinați să-i opună pe „barbarii morali” lumii „imorale” greco-romane) semnifică diplomația plină de înțelepciune a conducătorului de oști autohton, care printr-un abil amestec de forță și generozitate a obținut integritatea teritoriului peste care stăpînea și o pace onorabilă atît de necesară. Acestea sînt faptele lui Dromachaites și datorită lor Hadrian Daicoviciu îl consideră „ca primul apărător al libertății dacice”.

Partea a doua a lucrării, intitulată *Burebista*, se referă pe un spațiu larg de istoria acestui vestit și cunoscut conducător daco-get. Deși izvoarele antice nu dau nici un fel de informații directe despre omul Burebista, despre trăsăturile sale fizice și morale, „este neîndoielnic că aproape patru decenii din istoria Daciei au fost marcate de personalitatea lui și că o parte din opera înfăptuită de el i-a suferit, influențînd evoluția ulterioară a statului dac pînă în momentul cuceririi romane”. Dar este tot atît de sigur că Burebista a fost produsul epocii sale, că realizările lui s-au întemeiat pe anumite condiții istorice reale și pe anumite cerințe obiective ale societății dacice.

Epoca domniei lui Burebista este analizată de Hadrian Daicoviciu sub toate aspectele, fie ele social-economice, politice, fie cultural-artistice. Pentru unificarea triburilor geto-dacice și crearea statului centralizat dac istoricul clujean se ocupă pe larg de ceea ce am putea numi „politica internă” a lui Burebista și apoi de cea „externă”. Aceasta din urmă avea ca scop două direcții principale: lichidarea pericolului celtic (campaniile contra boilor și tauriscolilor) și ținerea la distanță a celui roman (politica istro-pontică, alianța antiromană cu ilirici și tracii, tratative cu Pompeius).

Prin mărturia faptelor sale „Burebista apare ca o personalitate complexă, fiind întemeietorul și organizatorul statului dac, unificatorul pe plan politic al lumii daco-getice”.

Capitolul al treilea al cărții prezintă chipul sacerdotului *Deceneu*, a cărui figură este, poate, „cea mai enigmatică din întreaga istorie a daco-geților”. El a fost, așa cum se știe, un colaborator foarte apropiat și devotat al lui Burebista, completîndu-se în chip fericit cu acesta. Sînt trecute, apoi, în revistă preceptele sale moralizatoare, reforma preoțească și ajutorul pe care l-a dat lui Burebista la conducerea treburilor obștești și a statului. Este neîndoios faptul că principala activitate a lui Deceneu trebuie să se fi desfășurat pe tărîm spiritual, domeniul în care el doborîdise un mare prestigiu.

Profitînd de evocarea faptelor importantului pontif, Hadrian Daicoviciu găsește nimerit prilejul de a trece în revistă nivelul relativ ridicat al cunoștințelor științifice empirice dacice din acele vremuri (în domeniul botanicii, medicinei, preocupării de igienă publică, elemente de astronomie prin explicarea sanctuarului „calendar” de piatră de la Sarmizegetusa Regia ș.a.).

Ultima parte a lucrării istoricului clujean se referă la creionarea portretului regelui erou dac *Decebal*, care este și „singurul al cărui chip se cunoaște datorită reprezentărilor plastice antice” (este discutată paternitatea controversată a unui bust de *tarabostes* din Muzeul Vatican, a altuia din Ermitaj și scenele clare, fără dubii, de pe Columna traiană).

Sînt reliefate, în continuare, împrejurările în care a luat domnia Decebal, încercările lui diplomatice de a opri înaintarea legiunilor romane peste Dunăre, și, în *extenso*, cele două năpraznice conflicte cu Imperiul, cunoscute de toată lumea modernă ca războaiele daco-romane (101—102 și 105—106). De asemenea, pline de emoție sînt pentru cititor paginile dedicate de autor ultimelor clipe ale vieții viteazului rege și sinuciderea lui, care a preferat moartea pentru a nu urma în lanțuri carul triumfal al lui Traian. Această scenă a autosacrificiului se poate „vedea” avea nu numai pe Columna de la Roma, ci și pe imaginea stelei funerare a lui Tiberius Claudius Maximus, cel care îi va duce capul lui Decebal împăratului învingător, aflat atunci la *Ranisstorum* (localitate neidentificată încă).

Încheind partea dedicată lui Decebal, Hadrian Daicoviciu spune cu o admirabilă frază: „Ridicînd Columna care-i poartă numele și împodobind-o cu istorisirca celor două sîngeroase războaie de cucerire a Daciei, Traian a înălțat un monument peste secole și marelui adversar pe care-l biruise”.

Cartea *Portrete dacice* pasionează pe măsura citirii ei. Beneficiînd de o mare erudiție științifică, de o pană viguroasă de scriitor, de un aparat critic ce impre-

sionează, de o remarcabilă analiză a izvoarelor antice și de o ilustrație corespunzătoare, ea se adresează în egală măsură atât specialiștilor cât și publicului larg, dornic de a-și îmbogăți informațiile privitoare la istoria veche a României.

Prin lucrarea de față Hadrian Daicoviciu a dovedit încă odată, — dacă mai este nevoie s-o afirm? —, marile sale calități de istoric ale cărui cunoștințe le-a împărtășit cu atât generozitate multor generații de studenți!

CONSTANTIN POP

REFLEXII ASUPRA UNEI RECENZII

În *Thraco-Dacica*, VI, 1985* Niculae Conovici și Monica Mărgineanu-Cârsteiu au publicat o recenzie a lucrării *Arhitectura dacilor. Civilă și militară*, Cluj-Napoca, 1983. Nu este locul să insist aici asupra cerințelor și menirii unei astfel de întreprinderi pentru că ele sînt prea bine cunoscute. Este însă de domeniul evidenței că și în cazul spațiilor tipografice nelimitate exhaustivitatea rămîne un *pium desiderium* și că autori diferiți pot avea păreri deosebite fie în legătură cu chestiuni de detaliu, fie în încheierile de ordin general. Prima se rezolvă prin completările necesare, iar celelalte se cer discutate corect și cu tonul adecvat lucrărilor de specialitate. Dar cel din urmă nu emană din arheologie, încît este inutil să le fie reproșat. Neobișnuite rămîn însă lipsa de obiectivitate, afirmațiile nefondate și „interpretarea” denaturată a formulărilor mele. Treceea în revistă a tuturor acestora ar da însă proporții nefirești acestor reflexii și, ca urmare, mă voi rezuma doar la cîteva exemple.

Încă de la început (p. 205) se afirmă: „Trebuie spus însă că I.G. atribuie în mod nepotrivit termenului de arhitectură accepțiunea de izvor arheologic al istoriei unor civilizații dispărute”. Să vedem (*Arhitectura*..., p. 5): „Toate monumentele arhitectonice, începînd cu modestele locuințe și amenajări gospodărești și încheind cu impresionantele lucrări de fortificații, reprezintă tot atîtea indicii pentru posibilitățile materiale și tehnice existente în antichitate în spațiul carpato-dunărean, pentru concepția arhitectonică ce a stat la baza ridicării lor și pentru cadrul în care s-a desfășurat viața de toate zilele, de cele mai multe ori modestă, dar fără a-i lipsi alcătuirile pretențioase, de lux sau acelea ce denotă un înalt grad de civilizație, comparabil pe alocuri doar cu realizări similare din lumea greco-romană. În acest context termenul de arhitectură nu are numai accepțiunea de „artă de a construi, de a dispune și ornamenta edificiile”, ci și pe aceea arheologico-istorică, anume de izvor direct (arheologic) al istoriei unor civilizații dispărute”. Continui să cred că este totuși altceva decît s-a insinuat.

Apoi (p. 206), după un citat din p. 14—15 ale lucrării mele, N.C. și M.M.C. scriu cu toată seninătatea: „Din cele sugerate de autor nu rezultă de loc că această împrejurare indică trepte evolutive din punct de vedere arhitectural, ci este efectul unor cauze legate de faptul că locuințele din nivelurile superioare se ridicau de obicei peste dărîmăturile celor din nivelul anterior”. Lăsînd la o parte continuarea frazei de la virgulă înainte, pentru că nu-mi aparține, mă întrebam dacă n-au citit și p. 42—43 unde se vorbește tocmai despre această evoluție. Dar la p. 207 tot Dlor adaugă: „În legătură cu evoluția construcțiilor civile autorul (deci tot eu, n.n.) sesizează cu finețe, pe de o parte perpetuarea unor tipuri străvechi de locuințe... și a unor tehnici constructive, iar pe de altă parte apariția unor elemente de progres...” etc. Deci...

În continuare: „Neexplicată rămîne și prezența gropilor de provizii în mijlocul unor dintre locuințe...” În această privință a se vedea p. 14 a lucrării recenzate, cu nota 36 (se trimite la o „explicație” apărută în 1976). Și la aceeași p. 206: „1. Nu a fost demonstrat caracterul civil al clădirilor cu absidă; 2. Acest tip de clădiri (tipul II) poate avea și două încăperi: vezi Popești, Piatra Roșie; 3. Nu

* p. 205—213. În numărul următor (VII, 1986) aceeași revistă nu a publicat rîndurile care urmează și patru articole trimise de autori clujeni, desigur fără a ne anunța, ceea ce m-a determinat să refuz categoric să mai fac parte din componența colegiului ei de redacție.